

Ο ΜΥΣΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Οι εικόνες

Τα τελευταία χρόνια ολοένα αυξάνει το ενδιαφέρον για τη Βυζαντινή Αγιογραφία. Οι ειδικοί στα θέματα τέχνης ανακάλυψαν ότι εκείνα που νόμιζαν μέχρι πρόσφατα ελλείψεις και ατέλειες έχουν κάποιο πνευματικό αίτιο και ότι η Βυζαντινή Ζωγραφική τρέφεται αδιάκοπα από τη χριστιανική διδασκαλία.

Όμως ακόμα και στις μέρες μας κάποιοι έχουν αντιρρήσεις για τις εικόνες στηριζόμενοι στην εντολή της Παλαιάς Διαθήκης **«ου ποιήσεις σεαυτώ είδωλον, ουδέ παντός ομοίωμα, όσα εν τω ουρανώ άνω και όσα εν τη γη κάτω και όσα εν τοις ύδασι τοις υποκάτω της γης ου προσκυνήσεις αυτοίς ουδέ μη λατρεύσης αυτοίς»**. Σ' αυτούς όμως απαντάμε ότι με την ενανθρώπιση του Χριστού η απαγορευτική εντολή καταργήθηκε. Έγινε άνθρωπος, έζησε μαζί μας, τον είδαμε, τον ακούσαμε, τον ψηλαφίσαμε, άρα μπορούμε να τον απεικονίσουμε. Οι πατέρες της εκκλησίας μας έκριναν απαραίτητη την παρουσία των εικόνων, γιατί οι άνθρωποι χρειάζονται και κάτι χειροπιαστό που να τους περιγράφει και να τους υπενθυμίζει ακόμα και τα πνευματικά, εφόσον αποτελούμεθα από ψυχή και σώμα. Όμως δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι και του Χριστού μόνο την ανθρώπινη φύση εικονίζουμε και όχι τη θεία, στην οποία είναι αδύνατον να μετάσχουμε. Ο Ιωάννης ο Δαμασκηνός έχει δώσει τον εξής ορισμό για το τι είναι εικόνα: **«εικών μεν εστίν ομοίωμα χαρακτηρίζον το πρωτότυπον μετά του και τινά διαφοράν έχειν προς αυτό ου γαρ κατά πάντα η εικών ομοιούται προς το αρχέτυπον»**, δηλαδή η εικόνα μοιάζει με το πρωτότυπο, διαφέρει όμως από αυτό. Γι' αυτό τα εικονιζόμενα πρόσωπα είναι εξαύλωμένα, απόκοσμα, στοχαστικά, γιατί ανήκουν στον ουράνιο χώρο και όχι στον κοσμικό. Εδώ έγκειται και η παρεξήγηση από πολλούς χριστιανούς οι οποίοι, επηρεασμένοι από τις θρησκευτικές ζωγραφιές της Δύσης, βρίσκουν κάπως αφύσικες και παράξενες τις βυζαντινές εικόνες. Στο ερώτημα λοιπόν γιατί η Βυζαντινή τέχνη δεν είναι φυσική, υπάρχει μόνο μία απάντηση κατά τον Φώτη Κόντογλου **«Δεν είναι φυσική, επειδή δεν έχει σκοπό να εκφράσει μονάχα το φυσικό, αλλά και το υπερφυσικό»**. Η Βυζαντινή τέχνη έχει σκοπό να μας ανεβάσει από τα αισθητά στα

νοητά, από τα εφήμερα στα αιώνια. Τα σχήματα και τα χρώματα γίνονται μυστικά, για να εκφράσουν το μυστικό κόσμο του πνεύματος.

Οι πρώτες εικόνες

Η αρχή της απεικονίσεως του Θείου Προσώπου ανάγεται στον ίδιο το Χριστό. Αυτό συνέβη όταν ο βασιλιάς της Μεσοποταμίας Άβγαρος, που έπασχε από ανίατη ασθένεια, έστειλε επιστολή με υπηρέτη του προσκαλώντας τον Κύριο Ιησού να μεταβεί στη Μεσοποταμία και να τον θεραπεύσει. Εκείνος όμως πήρε ένα μανδήλιο, σκούπισε τον ιδρώτα του προσώπου του και έτσι το πρόσωπο του Χριστού θαυματουργικά αποτυπώθηκε στο μανδήλιο. Έστειλε στον Άβγαρο το ιερό Μανδήλιο για να τον θεραπεύσει. Είναι η πρώτη χειροποίητος εικόνα του Χριστού, που επιγράφεται: «**το Άγιον Μανδήλιον**».(εικ.1)

Εικόνα 1: Το Άγιον Μανδήλιον

Ο πρώτος αγιογράφος είναι ο Ευαγγελιστής Λουκάς. Λέγεται ότι δύο από τις εικόνες που ζωγράφισε τις παρουσίασε στην Παναγία, η οποία ευχαριστήθηκε και είπε: «**Η χάρις του εξ εμού τεχθέντος είη, δι' εμού, μετ' αυτών**»

Κάποια μυστικά των Βυζαντινών Εικόνων

Ας αποκρυπτογραφήσουμε μερικά μυστικά των βυζαντινών εικόνων. Όλα στις εικόνες είναι θείο φως και πνεύμα. Το φωτοστέφανο συμβολίζει το θείο φως με το οποίο είναι λουσμένη η εικονιζόμενη μορφή.

Η επιφάνεια που περιβάλλει τις μορφές λέγεται κάμπος της εικόνας. Στις τοιχογραφίες ο κάμπος είναι μπλε και στις φορητές εικόνες είναι συνήθως χρυσός. Το χρυσό λάμπει έντονα και το βασιλικό του χρώμα συμβολίζει τον «**εμπύριον ουρανόν**», τη δόξα και το φως της βασιλείας του Θεού.

Ο χρόνος στη βυζαντινή αγιογραφία δεν υπολογίζεται με τη στενή του έννοια. Πολλές φορές ενώνονται στην ίδια εικόνα στοιχεία που απέχουν μεταξύ τους χρονικά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η εικόνα της Γεννήσεως (εικόνα 4). Στην εικόνα αυτή έχουμε απεικόνιση της Γεννήσεως, της εμφανίσεως των αγγέλων στους βοσκούς, της συνομιλίας του βοσκού με τον Ιωσήφ, το λουτρό και τον ερχομό των Μάγων. Τα γεγονότα αυτά δεν έγιναν ταυτόχρονα και όμως απεικονίζονται μαζί. Έχουμε δηλαδή αλλοίωση του χρόνου. Για τους Μάγους λέγεται ότι ήρθαν να προσκυνήσουν δύο περίπου χρόνια μετά τη γέννηση του Χριστού. Και όμως απεικονίζονται στην ίδια εικόνα.

Αλλοίωση όμως υπάρχει στη Βυζαντινή Αγιογραφία και **στο χώρο**. Έτσι βλέπουμε έναν άνθρωπο μεγαλύτερο από το βουνό που πατάει, από τα σπίτια και τα δέντρα. Πώς όμως θα απεικονίσουμε δογματικές αλήθειες με φυσικά μέσα; Απαραίτητη λοιπόν είναι η μετάπλαση, η αλλοίωση του φυσικού.

Κάτι άλλο που απουσιάζει από τη Βυζαντινή Αγιογραφία είναι η προοπτική. Τι είναι όμως προοπτική στη ζωγραφική; Όταν ένας πίνακας δείχνει το βάθος του χώρου, όταν τα κοντινά πράγματα τα δείχνει μεγαλύτερα και τα μακρινά μικρότερα, τότε λέμε ότι ο πίνακας είναι ζωγραφισμένος με προοπτική. Στη Βυζαντινή Αγιογραφία το μέγεθος των πραγμάτων δεν εξαρτάται από το αν βρίσκονται κοντά μας ή μακριά μας, αλλά από το βαθμό της σπουδαιότητάς τους. Αυτό το διαπιστώνουμε στην εικόνα της Γεννήσεως. Αν παρατηρήσουμε τους αγγέλους που βρίσκονται πίσω από το βουνό, θα διαπιστώσουμε ότι είναι ζωγραφισμένοι με αντίστροφη προοπτική, δηλαδή, ενώ στο χώρο είναι οι πιο απομακρυσμένοι, ζωγραφίζονται σε μεγαλύτερο μέγεθος και από το βουνό που είναι μπροστά τους. Τώρα μπορούμε να καταλάβουμε γιατί ο φυσικός κόσμος ζωγραφίζεται χωρίς λεπτομέρειες, γιατί οι άνθρωποι είναι πάντα μεγαλύτεροι από τα κτίρια ή τα βουνά, γιατί ζωγραφίζονται χωρίς βάθος, χωρίς χώρο, χωρίς χρόνο. Γιατί οι εικονιζόμενοι έχουν νικήσει τα δικά τους δεσμά της φθοράς και του θανάτου και αποβλέπουν εις τον «μέλλοντα αιώνα».

Πώς θα παραστήσουμε το πρόσωπο του Χριστού, της Παναγίας και των άλλων Αγίων; “Όπως ενός οποιουδήποτε ανθρώπου; Το πρόσωπο του Χριστού, όπως άλλωστε και της Παναγίας δεν παριστάνεται με φυσικό τρόπο. Δεν αναζητά ο βυζαντινός αγιογράφος κάποιο μοντέλο ανάμεσα στους ανθρώπους για να ζωγραφίσει το Χριστό ή την Παναγία. Γι αυτό και τα χαρακτηριστικά τους μας απομακρύνουν από φυσιογνωμίες που συναντούμε γύρω μας. “Έτσι κάποια χαρακτηριστικά υπερτονίζονται, όπως τα μάτια που είναι μεγάλα ή η μύτη. Μεγάλος, ανοιχτός οφθαλμός σημαίνει πως βλέπει δυνατά. Είναι σαφής αναφορά στον οφθαλμό του νου, της ψυχής. Επίσης το φως γύρω από τα μάτια δεν είναι ενιαίο, αλλά ακτινωτό. Στο πρόσωπο του Χριστού και των Αγίων συνυπάρχουν δύο φώτα, ένα το εξωτερικό, ο ήλιος δηλαδή του ουρανού, κάτι που όλοι ξέρουμε και βλέπουμε, αλλά και ένας άλλος εσωτερικός ήλιος, της Θεότητας. Το ηλιακό φως φωτίζει απαλά δημιουργώντας συνεχόμενο και ομοιόμορφο φως, ενώ το άλλο είναι το άκτιστο φως που για κέντρο του στην εικόνα έχει το μάτι, γιατί από το εσωτερικό του Αγίου εκπορεύεται. Το στόμα του Χριστού, αλλά και όλων των Αγίων εικονίζεται περίπου το μισό του φυσικού μεγέθους. Μικρό στόμα σημαίνει λίγα λόγια, αλλά και λίγη τροφή(νηστεία). Οι ησυχαστές εικονίζονται χωρίς στόμα. Το στόμα έχει σκεπαστεί από τα μουστάκια και δείχνει τη σιωπή του αναχωρητή. Πόσοι άνθρωποι μπορούν να εκτιμήσουν την προσπάθεια του βυζαντινού αγιογράφου να απεικονίσει «**το υπέρ φύσιν, υπέρ λόγον και υπέρ έννοιαν**» στοιχείο των θείων προσώπων με υπερβολή, ακόμα και με παραμόρφωση των φυσικών δεδομένων;

Εδώ γεννιέται το ερώτημα: ο αγιογράφος δεν λαμβάνει υπόψη του τα χαρακτηριστικά των Αγίων; Ο αγιογράφος σέβεται τα χαρακτηριστικά του Αγίου (π.χ. ο απόστολος Παύλος εικονίζεται με γαμψή μύτη), όμως ζωγραφίζει έτσι τον Άγιο ώστε να προβάλλει ο εσωτερικός αγιασμένος άνθρωπος και να υποχωρεί η φωτογραφική φυσική παρουσία. Να γιατί οι εικόνες δε μοιάζουν με φωτογραφίες. Η φωτογραφία απεικονίζει το εξωτερικό, ενώ η εικόνα εικονίζει την ψυχήμαζί με το σώμα.

Η εικόνα έχει **μια ζωντανή ακινησία**. Τί σημαίνει αυτό; Εικονίζει έναν άγιο που δεν κινείται ποτέ ούτε αλλάζει στάση, όπως όλες οι ζωγραφιές. Και ενώ αυτό είναι γνώρισμα των νεκρών, η εικόνα ευλογεί με το χέρι της, ενώ σε παρατηρεί έντονα με τα ανοιχτά μάτια της. Έχει δηλαδή μια ζωντανή ακινησία. Η πλειονότητα των μεμονωμένων Αγίων έχουν μετωπική στάση. Βασική αρχή για τον αγιογράφο είναι το βλέμμα

του Αγίου να συναντάει εκείνο του πιστού, από όποια γωνία και αν κοιτάξεις την εικόνα. Ακόμα και αν το σώμα του Αγίου παριστάνεται σε πλάγια απεικόνιση, το κεφάλι του Αγίου στρέφεται κατά τα τρία τέταρτα προς τον θεατή. Σπάνια μορφές, όπως για παράδειγμα του Ιούδα, παριστάνονται σε προφίλ. Νομίζω ότι έχουμε ήδη καταλάβει ότι το κάθε τι στη Βυζαντινή Αγιογραφία έχει τη σκοπιμότητά του. Δεν μπορεί ο αγιογράφος να πει, για παράδειγμα, ότι τα ρούχα του Χριστού ή της Παναγίας θα τα ζωγραφίσω κίτρινα ή καφέ, γιατί έχει κάποια προτίμηση στα χρώματα αυτά. Το χρώμα των ενδυμάτων του Χριστού είναι το πορφυρούν και το βαθύ μπλε. Και τα δύο είναι συμβολικά χρώματα. Τι συμβολίζουν; Το πορφυρούν συμβολίζει τη θεία φύση και το μπλε την ανθρώπινη φύση που καταδέχτηκε να ντυθεί για τη σωτηρία των ανθρώπων. Το εσωτερικό ένδυμα του Χριστού, ο χιτώνας, συμβολίζει τη θεϊκή του φύση και το εξωτερικό, το μάτιο, συμβολίζει την ανθρώπινη φύση. Αν παρατηρήσουμε τα ρούχα της Παναγίας θα διαπιστώσουμε ότι έχουν τα ακριβώς αντίθετα χρώματα από του Χριστού. Γιατί συμβαίνει αυτό; Το εσωτερικό ένδυμα είναι το μπλε, που όπως είπαμε συμβολίζει την ανθρώπινη φύση. Η χάρη του Θεού ήρθε από έξω, και αυτό δηλώνεται με το εξωτερικό ένδυμα της Παναγίας, το μαφόριο το πορφυρούν.(εικ.2,3)

Εικόνα 2: Ιησούς Χριστός

Εικόνα3: Παναγία Βρεφοκρατούσα

Παναγία η Βρεφοκρατούσα

Η πιο γνωστή σε όλους μας και αγαπημένη εικόνα είναι της Θεοτόκου που κρατά στην αγκαλιά της το μικρό Χριστό (εικ.3). Σωστά παρατηρήθηκε πως ο μεν Ιησούς είναι η κεφαλή της εκκλησίας, η δε Θεομήτωρ η καρδιά της.. Η Θεοτόκος με το ένα χέρι υποβαστάζει το Χριστό και με το άλλο δέεται προς τον Υιό της. Είναι η μεσήτρια που δέεται για τα τέκνα της, τους χριστιανούς της εκκλησίας. Αλλά και το χέρι του Χριστού ευλογεί το δεόμενο χέρι της μητέρας του, άρα ο Χριστός εισακούει την παράκληση μας, όταν προσευχόμαστε. Ο Χριστός στο άλλο χέρι κρατά κλειστό ειλητάριο. Είναι η **Καινή Διαθήκη**. Τα ενδύματα του μικρού Χριστού διαφέρουν από αυτά που προηγουμένως αναλύσαμε. Εδώ από το χιτώνα και το ιμάτιό του εξακοντίζονται χρυσές ακτίνες. Πολλές φορές τα γόνατά του γίνονται ολοστρόγγυλοι ήλιοι. Τα απαστράπτοντα φωτεινά ενδύματα του μικρού Χριστού αναφέρονται στη μεταμόρφωσή του «και έλαμψεν το πρόσωπον αυτού ως ο ήλιος, τα δε ιμάτια αυτού εγένετο λευκά ως το φως». Έτσι λοιπόν η έντονη παρουσία του φωτός που εκπέμπεται από το σώμα του Χριστού και διαπερνά τα ενδύματά του μεταμορφώνοντας τα σε φως, μαρτυρεί τη θεϊκή του φύση και τις άκτιστες ενέργειες που εκπορεύονται από αυτήν.

Ας έρθουμε τώρα στα ενδύματα της Παναγίας. Χρυσά σειρήτια ζωγραφίζονται στις παρυφές του μαφορίου της καθώς επίσης περίτεχνα κρόσσια κρέμονται από τον βραχίονα του δεξιού της χεριού. Τρία χρυσά

αστέρια κοσμούν το μαφόριο της: ένα στο μέτωπο και από ένα στον κάθε ώμο της. Τα αστέρια αυτά δηλώνουν δύο πράγματα, την ενσκήνωση της Αγίας Τριάδος κατά πρώτον και το αειπάρθενο της Θεοτόκου κατά δεύτερον (πριν τη γέννηση, κατά τη γέννηση και μετά τη γέννηση). Δεν πρέπει λοιπόν να παραλείπονται τα αστέρια αυτά από την εικόνα της Θεοτόκου.

Και μία ακόμα λεπτομέρεια. Τα πόδια του μικρού Χριστού είναι γυμνά. Από κάτω φέρουν δερμάτινα σανδάλια που συγκρατούνται από λεπτότατα κορδόνια. Αυτό υποδηλώνει ότι ο Χριστός δεν κληρονόμησε το προπατορικό αμάρτημα, έτσι ούτε τους δερμάτινους χιτώνες που γεννήθηκαν από το προπατορικό αμάρτημα. Γι' αυτό και οι ιμάντες των σανδαλίων είναι λεπτότατοι σαν κλωστές για να μαρτυρούν ότι δεν υπάρχει δεσμός μεταξύ Χριστού και δερματίνων χιτώνων (με τον όρο **δερμάτινοι χιτώνες** εννοούμε το σάρκινο σχήμα που όλοι γνωρίζουμε, το καταδικασμένο να έχει ανάγκη ενδυμάτων, να κοπιάζει, να πεινάει, να διψάει, να γερνάει και να πεθαίνει. Οι δερμάτινοι χιτώνες είναι το κάλυμμα της πρώτης γυμνώσεως των πρωτόπλαστων). Αντίθετα τα υποδήματα της Θεοτόκου (όταν αυτή είναι ένθρονος) έχουν έντονο κόκκινο χρώμα.. Η Θεοτόκος γεννήθηκε, όπως όλοι εμείς οι άνθρωποι, από γονείς. Άρα κληρονόμησε την αμαρτία των πρωτοπλάστων και τους χιτώνες των παθών τους, Επομένως η ανθρώπινη φύση της Μαρίας κληρονόμησε αναγκαστικά τους δερμάτινους χιτώνες, όπως όλοι οι απόγονοι του Αδάμ.

Παναγία του Πάθους ή η Αμόλυντος

Μια γνωστή μας εικόνα είναι η Παναγία του Πάθους ή η Αμόλυντος.(εικ.4) Λέγεται **Παναγία του Πάθους** από τη θλιβερή έκφραση της Θεοτόκου και από τα σύμβολα του Πάθους (το δοχείο του όξους, τη λόγχη, το σπόγγο και το σταυρό) που κρατούν οι αρχάγγελοι στην εικόνα. Επιγράφεται και ως **Αμόλυντος**, γιατί η Παναγία είναι «**το αμόλυντον της παρθενίας κειμήλιον**». Τα δυο χέρια του Ιησού κρατούν αυτό της μητέρας του. Γιατί όμως το κεφάλι του είναι στραμμένο αντίθετα από της μητέρας του; Το κεφάλι του είναι γυρισμένο προς τον αρχάγγελο Γαβριήλ που κρατά με τα χέρια σκεπασμένα το σταυρό. Είναι σα να βλέπει το μελλοντικό Πάθος του. Οι Άγγελοι πάντα, όταν υπηρετούν το Χριστό, έχουν τα χέρια σκεπασμένα σε ένδειξη σεβασμού προς το Θεάνθρωπο. Ο αγιογράφος έχοντας υπόψη τα λόγια του Κυρίου «**Πάτε**

μου, ει δυνατόν εστί, παρελθέτω απ εμού το ποτήριον τούτο» (δηλαδή του θανάτου) δίνει στο πρόσωπο του Κυρίου την έκφραση του φόβου. Η Θεοτόκος έχει γείρει ελαφρά το κεφάλι της προς το Χριστό σε ένδειξη υποταγής που μας θυμίζει το «γένειτο μοι κατά το ρήμα σου». Η έκφραση της Παναγίας είναι λυπημένη. Η εικόνα δείχνει την αγνότητα της Παρθένου και τη θυσία της μητέρας και είναι από τις ωραιότερες εικόνες στη Βυζαντινή Αγιογραφία.

Σε όλες τις εικόνες αναγράφεται το όνομα του Αγίου που παριστάνει η εικόνα. Ο Θεάνθρωπος προσδιορίζεται με το όνομα Ιησούς Χριστός. Αυτές οι δύο λέξεις αναφέρονται στις δύο φύσεις του .Η λέξη Ιησούς αναφέρεται στην ανθρώπινη φύση του. Είναι ελληνοποιημένη λέξη από τα εβραϊκά

Εικόνα 4: Η Αμόλυντος

Απεικόνιση Αγίων

Οι Άγιοι και οι Αγίες συνήθως στο ένα χέρι κρατούν σταυρό και μας δείχνουν την παλάμη του άλλου χεριού. Τι συμβολίζει αυτό; Τη δέηση προς το Θεό. Αυτά υποδηλώνουν το σταυρό και την προσευχή, τα όπλα του μάρτυρα. Κατ' άλλους η ανοικτή παλάμη προς το θεατή δηλώνει άρνηση της ειδωλολατρίας. Είναι σα να μας λέει: "όχι ευχαριστώ δε θα πάρω τίποτε από τα υλικά αγαθά που μου προσφέρονται".(εικ.5)

Εικόνα 5: Η Αγία Παρασκευή

Άγγελοι, Προφήτες, Ευαγγελιστές

Αν παρατηρήσουμε τους Αγγέλους σε όλες τις εικόνες, ακόμα και τους Αρχαγγέλους Γαβριήλ και Μιχαήλ, θα διαπιστώσουμε ότι όλοι στο κεφάλι φέρουν μια κορδέλα που οι δυο της άκρες ανεμίζουν πίσω από το κεφάλι τους. Η ταινία αυτή φανερώνει την καθαρότητα του νου και δηλώνει πόσο συγκρατημένο και συγκροτημένο διατηρούν το νου τους, αφιερωμένο αποκλειστικά στο Θεό και στην εργασία που τους εμπιστεύεται, απερίσπαστο από οποιαδήποτε άλλη κίνηση σε διαφορετική κατεύθυνση. Η ηλικία τους είναι πάντα νεαρή, γιατί ο χρόνος δε βαρύνει την άυλη φύση τους και το ένδυμά τους είναι αυτό του πρώτου βαθμού ιεροσύνης, αφού στην ανθρώπινη ιεραρχία ο διάκονος είναι αυτός που έχει την ίδια αρμοδιότητα με τους αγγέλους, δηλαδή να διακονεί στο θυσιαστήριο. Ζωγραφίζονται ακόμα με φτερά. Τι θέλουμε να δηλώσουμε με τα φτερά; Θέλουμε να δηλώσουμε την γρήγορη και άμεση κίνησή τους που ενώνει τον ουρανό και τη γη μεταφέροντας τα μηνύματα και εκτελώντας τα θελήματα του Θεού.(εικ.6)

Εικόνα 6: Ο Αρχάγγελος Μιχαήλ

Στους Βυζαντινούς ναούς οι Αγγελικές τάξεις ζωγραφίζονται κάτω από τον παντοκράτορα. Μετά τους Αγγέλους ζωγραφίζονται οι προφήτες οι οποίοι προεγνώρισαν την έλευση του Χριστού και προεκύρηξαν στους ανθρώπους ώστε να υπάρχει η απαραίτητη γνώση στον κόσμο να αναγνωρίσει τον Ιησού, όταν θα γινόταν άνθρωπος.

Ολόκληρος ο τρούλος στηρίζεται σε 4 κολώνες οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους με καμάρες. Στο σημείο που ενώνονται σχηματίζονται 4 σφαιρικά τρίγωνα. Σε αυτά τα τρίγωνα ζωγραφίζονται οι τέσσερις Ευαγγελιστές γιατί διέδωσαν το λόγο του Θεού στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα, δηλαδή σε ολόκληρη την οικουμένη. Εικονίζονται είτε σε προτομή είτε καθισμένοι για τη συγγραφή του Ευαγγελίου τους. Πολλές φορές εμφανίζονται με τα συμβολικά τους ζώα: Ο **Ματθαίος** εικονίζεται με άνθρωπο γιατί τονίζει την ανθρώπινη καταγωγή του Κυρίου, ο **Μάρκος** με λιοντάρι, τον βασιλιά των ζώων, γιατί ο Θεός είναι "ο Βασιλεύς των βασιλευόντων και ο Κύριος των κυριευόντων", ο **Λουκάς** με μόσχο, το ζώο των θυσιών της Π. Διαθήκης, γιατί τονίζει τη θυσία του Κυρίου υπέρ των ανθρώπων και ο **Ιωάννης** με αετό, επειδή τα νοήματα του Ευαγγελίου του είναι υψηλά και πνευματικά.

Η Εικόνα της Αγίας Τριάδας

Όσον αφορά την εικόνα της Αγίας Τριάδος πρέπει να ξέρουμε ότι μόνο τον Υιό μπορούμε να απεικονίσουμε και όχι τον Πατέρα, γιατί ο Πατήρ και το Άγιο Πνεύμα ποτέ δεν εμφανίστηκαν ούτε στην Παλαιά ούτε στην Καινή Διαθήκη. Μόνο έμμεσες εμφανίσεις τους έχουμε. Για παράδειγμα στη Βάπτιση και στη Μεταμόρφωση ακούστηκε η φωνή του Πατρός. Σαν περισσότερι στη Βάπτιση και σαν φλόγα πυρός στην Πεντηκοστή είναι οι ενδείξεις που μαρτυρούν την παρουσία του Αγίου Πνεύματος. Γι' αυτό ανθρωπομορφικά μόνο ο Υιός εμφανίζεται. Κανείς δεν έχει δει τον Πατέρα. Ως εκ τούτου είναι τελείως λανθασμένη η απεικόνιση της Αγίας Τριάδας με τον Πατέρα σα γέροντα ασπρομάλλη. Αλλά ούτε και το Άγιο Πνεύμα εμφανίζεται πάντα με τη μορφή περιστεράς. Η εικόνα αυτή είναι κατασκευάσμα της Παπικής εκκλησίας. Η ορθή βυζαντινή απεικόνιση της Αγίας Τριάδας είναι ή η φιλοξενία του Αβραάμ ή και μόνον η εικόνα του Χριστού, αφού ο αρτιότερος τρόπος της αποκάλυψης του Πατρός είναι ο ίδιος ο Χριστός καθώς και του πνεύματος. **«Ο εωρακώς εμέ εώρακε τον Πατέρα».** Στη φιλοξενία του Αβραάμ παριστάνεται ο Αβραάμ και η Σάρα να υπηρετούν με προθυμία τρεις νέους που εμφανίστηκαν στην οικία τους και να τους προσφέρουν διάφορα εδέσματα. Οι τρεις αυτοί νέοι προεικονίζουν την Αγία Τριάδα. Παρατηρήστε ακόμα το δέντρο στο βάθος της εικόνας. Είναι η γνωστή δρυς του Μαμβρή, που κάτω απ' αυτήν, σύμφωνα με την παράδοση έγινε η φιλοξενία.(εικ.7)

Εικόνα 7: Η Αγία Τριάδα ή η Φιλοξενία του Αβραάμ

Η Εικόνα της Ανάστασης

Ας έρθουμε τώρα στην άλλη εικόνα που προανέφερα, την Ανάσταση. Σαν εικόνα της Ανάστασης θεωρούμε την έξοδο του Χριστού εκ του τάφου. Αυτή η εικόνα είναι καθαρά Δυτικής, λατινικής προέλευσης. Πώς μπορούμε με αυτή την εικόνα να εκφράσουμε το

**Χριστός Ανέστη εκ νεκρών
Θανάτω θάνατον πατήσας
Και τοις εν τοις μνήμασιν
Ζωήν χαρισάμενος;**

Τα ευαγγέλια και η παράδοση της Εκκλησίας δε μιλούν για τη στιγμή της Αναστάσεως. Αυτό όμως δε γίνεται με την Έγερση του Λαζάρου. Γιατί συμβαίνει αυτό; Η έγερση του Λαζάρου ήταν ένα θαύμα που όλοι μπορούσαν να κατανοήσουν, ενώ η Ανάσταση του Χριστού ήταν απρόσιτη σε οποιαδήποτε αντίληψη. Γι' αυτό στην Ορθόδοξη εικονογραφία έχουμε δύο εικόνες που η μια συμπληρώνει την άλλη. Η μία είναι η Κάθοδος στον Άδη, που προηγήθηκε της Ανάστασης του Χριστού και η άλλη, που ακολούθησε την Ανάσταση του σώματος του Χριστού, είναι η επίσκεψη των μυροφόρων στον τάφο του. Η σωστή εικόνα της Ανάστασης για την ορθοδοξία είναι αυτή της καθόδου στον Άδη. Ο

Χριστός εικονίζεται μέσα σε λαμπρή δόξα με τις ουλές των καρφιών στα χέρια και τα πόδια του (**Χριστός ανέστη εκ νεκρών**). Με το θάνατό του ο Χριστός πατά πάνω στις συντριμμένες πόρτες του Άδη που σχηματίζουν σταυρό. Κάτω από τις πόρτες ο θάνατος μπρούμυτα και αλυσοδεμένος (**θανάτω θάνατον πατήσας**). Με τα χέρια του ο Χριστός τραβάει έξω από τα μνήματα τον Αδάμ και την Εύα (**και τοις εν τοις μνήμασιν ζωήν χαρισάμενος**). Στην ίδια γιορτή συμμετέχουν οι Άγγελοι και οι δίκαιοι που βρίσκονται δεξιά και αριστερά από το Χριστό. Αυτή είναι η σωστή απεικόνιση της Ανάστασης.(εικ.8)

Εικόνα 8: Η Ανάσταση ή η εις Άδου Κάθοδος

Κατάνυξη, Ευλάβεια και Εκκλησιαστικό Διακόνημα

Όλα αυτά που αναφέρθηκαν δε θα μας κάνουν να τιμάμε περισσότερο τις εικόνες, απλώς μπορούν να μας βοηθήσουν να καταλάβουμε καλύτερα το μυστικό κώδικα της Αγιογραφίας, να διαβάσουμε καλύτερα τις εικόνες. Η εικόνα θα λέγαμε ότι είναι κάτι πολύ περισσότερο από το βιβλίο των γραμμάτων. Είναι το απαραίτητο βιβλίο κάθε πιστού ανθρώπου. Η Βυζαντινή ζωγραφική μιλά κατ' εξοχήν τη γλώσσα των μυστηρίων. Όποιος από μας είναι ευχαριστημένος από τον ξέφρενο ρυθμό της εποχής μας ίσως να μην ευχαριστηθεί με τη Βυζαντινή ζωγραφική, να νιώσει αδιαφορία ή πλήξη. Μόνο όποιος ζητά την

απλότητα, θα θέλήσει να την καταλάβει. Στη Βυζαντινή Αγιογραφία όλα είναι απλά, όλα είναι ζωγραφισμένα.

Πολλοί έχουν κατηγορήσει την αγιογραφία σα νεκρή τέχνη που αναπαράγει και ανακυκλώνει τα ίδια και τα ίδια. Όμως το ίδιο συμβαίνει στην Λειτουργία, στην Ψαλμωδία, σε όλα τα μυστήρια. Η αγιογραφία είναι εκκλησιαστικό διακόνημα, όπως η Θεολογία και τα Μυστήρια και όχι μία διακοσμητική τέχνη.

Όσο υπάρχουν άνθρωποι που στέκονται μπροστά σε μία εικόνα με κατάνυξη και ευλάβεια ,προσεύχονται και αποθέτουν στα πόδια των Αγίων τα προβλήματα τους περιμένοντας τη βοήθεια τους, η Βυζαντινή Αγιογραφία έχει και θα έχει λόγο ύπαρξης.

Βιβλιογραφία

Φώτης Κόντογλου, «Έκφρασις της Ορθοδόξου Αγιογραφίας»

Ιω. Βράνος, «Θεωρία Αγιογραφίας»

Ιω. Βράνος, «Η τεχνική της Αγιογραφίας»

Νινέττα Βολουδάκη, «Βυζαντινή Ζωγραφική Θεωρία»

Χρήστος Γκότσης, «Ο μυστικός κόσμος των Βυζαντινών εικόνων»